

สร่งกูบ้านเขวากับการกลายเป็นประเพณีประดิษฐ์ ช่วงปี พ.ศ. 2535-2564

เมวลัย นิมิตร^{1*}, นราวิทย์ ดาวเรือง²

หลักสูตรศิลปศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม

Song Ku Ban Khwao and Becoming to the Inventive Traditions in the Decade from 1992 to 2021

Mayvalai Nimit^{1*}, Narawit Daorueang²

Bachelor of Arts Program in History, Faculty of Humanities and Social Sciences,
Mahasarakham University

Article Info

Vol. 2 No. 2 (May-Aug 2022)

Academic Article

Article History:

Received 30 Jan 2022;

Revised 25 Feb 2022;

Accepted 28 Feb 2022

คำสำคัญ:

สร่งกูบ้านเขวา;
ประเพณีประดิษฐ์;
รัฐราชการ

Corresponding Author,

E-mail: 61010113013

@msu.ac.th*

บทคัดย่อ

บทความนี้ต้องการอธิบายถึงเปลี่ยนแปลงของประเพณีสร่งกูบ้านเขวา ตำบลเขวา อำเภอมือ จังหวัดมหาสารคาม ใช้วิธีการศึกษาแบบประวัติศาสตร์บอก โดยการสัมภาษณ์ รวมทั้งการศึกษาจากเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ผลการศึกษาพบว่า ตลอดช่วงระยะเวลา 86 ปีที่ผ่านมา (พ.ศ. 2478-2564) ประเพณีสร่งกูบ้านเขวาปรับเปลี่ยนตามความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคม กล่าวคือ ก่อนปี พ.ศ. 2478 ประเพณีสร่งกูบ้านเขวาเกิดจากความร่วมมือของคนในชุมชนท้องถิ่นเป็นหลัก สถานที่จัดงาน คือ บริเวณรอบกุ โดยมีการสรงน้ำหอมพระพุทธรูปและกิจกรรมรื่นเริงที่ชาวบ้านร่วมกันจัดขึ้น เช่น มวย รำวง หมอลำ ต่อมาช่วงหลังปี พ.ศ. 2478-2535 กรมศิลปากรได้ประกาศขึ้นทะเบียนและขุดแต่งโบราณสถานกุบ้านเขวา พร้อมทั้งกำหนดเขตพื้นที่โบราณสถานไม่ให้ชาวบ้านก้าวล่วง และตั้งแต่ปี พ.ศ. 2535-2564 รัฐราชการได้เข้ามามีบทบาทในการจัดงานประเพณีสร่งกูในลักษณะของการประดิษฐ์ประเพณีเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยว จึงพบว่า ชุมชนเริ่มหมดบทบาทและความสำคัญลง ขณะเดียวกันรัฐราชการกลับเข้ามามีบทบาทและมีอำนาจในการจัดงานสร่งกูอย่างเบ็ดเสร็จ องค์ความรู้ใหม่ คือ ปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นในงานประเพณีสร่งกูบ้านเขวาสามารถนำไปเป็นตัวบทเพื่อทำความเข้าใจความเปลี่ยนแปลงประเพณีสร่งกูในพื้นที่อื่น ๆ ของภูมิภาคอีสาน โดยเฉพาะการที่รัฐเข้ามากำกับดูแล มักทำให้เกิดกิจกรรมหรือประเพณีใหม่ที่เรียกว่า ประเพณีประดิษฐ์ เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวและส่งเสริมรายได้ให้เกิดขึ้นในชุมชน

Keywords:

Song Ku Ban Khwao;
Traditional Inventions;
Government

Abstract

This article would like to explain the change in Song Ku tradition at Ban Khwao, Khwao Sub-district, Muang District, Maha Sarakham Province. The researchers use an oral history study method by interviewing and studying related research papers. The results of the study reveal that over the past 86 years (1935-2021), the Song Ku

Ban Khwao tradition has transformed in line with economic and social metamorphosis that is before 1935, the Song Ku Ban Khwao tradition originated mainly from the cooperation of the local community, and the event was held in nearby the village. There were the Buddha statues perfumed and festive activities organized by the villagers, such as boxing, dancing, and singing (Molum). During the latter part of 1935-1992, the Fine Arts Department has announced the registration and excavation of the Ku Ban Khwao archaeological site as defining the area of the ancient monument. After excavated, it was not allowed villagers to invade. In addition, from 1992 to 2021 the government had come to play a role in organizing the Song Ku tradition in the form of inventing traditions to promote tourism. It was found that the community had lost its role and importance. At the same time, the bureaucratic government had regained its role and had the power to organize the Song Ku event in its entirety. The new body of knowledge is spectacle occurring in Song Ku Ban Khwao festival can be used as a text to understand the change in the Song Ku tradition in other areas of the Isan region. Especially, the government has come to supervise resulting in new activities or traditions called artificial traditions in order to promote tourism and gain income to community.

บทนำ

ประเพณีสงฆ์บ้านเขวายเป็นประเพณีในฮีตสิบสองที่ชาวบ้านต่าง ๆ ในตำบลเขวา อำเภอมือง จังหวัดมหาสารคาม ได้ปฏิบัติมาอย่างยาวนาน เป็นประเพณีที่มีการประกอบพิธีกรรมตามความเชื่อเกี่ยวกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่สถิตอยู่ในสถานที่แห่งนี้ โดยการทำบุญสงฆ์พระพุทธรูป การขอขมาและขอพรต่อเจ้าพ่อปรางค์กู่ การจุดบั้งไฟเสี่ยงทายเพื่อขอให้ฝนตกตามฤดูกาล การเสี่ยงทายความสงบสุขของชาวบ้านในชุมชนต่าง ๆ เช่น หมู่บ้านเขวา หมู่บ้านดอนคู หมู่บ้านสงเปลือย ทั้งยังจัดกิจกรรมรื่นเริงของชาวบ้านที่มาร่วมงานเพื่อสร้างบรรยากาศความเป็นท้องถิ่นเดียวกัน

อย่างไรก็ดี ประเพณีสงฆ์บ้านเขวาไม่ได้มีรูปแบบกิจกรรมดั้งเดิมที่ชาวบ้านเข้ามามีส่วนร่วมในลักษณะของท้องถิ่นเดียวกัน เนื่องจากประเพณีถูกปรับเปลี่ยนรูปแบบที่อยู่ภายใต้ระเบียบและการกำกับของรัฐบาล โดยเฉพาะหลังจากมีนโยบายส่งเสริมการท่องเที่ยวของประเทศไทยในปี พ.ศ. 2530 และการกระจายอำนาจลงสู่ท้องถิ่นในช่วงหลังปี พ.ศ. 2540 ซึ่งเกิดหน่วยงานองค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.) ที่มีการจัดสรรงบประมาณผ่านหน่วยงานดังกล่าว เพื่อพัฒนาชุมชนท้องถิ่นด้านต่าง ๆ ที่มีเป้าหมายให้ชุมชน หมู่บ้านเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนา ซึ่งกรณีงานสงฆ์บ้านเขวาได้รับการบรรจุไว้ในแผนพัฒนาชุมชนด้านประเพณีและงานประจำปีขององค์การบริหารส่วนตำบลเขวาตามแผนพัฒนาท้องถิ่นตลอดมา ล่าสุดพบว่า ได้บรรจุไว้ในแผนพัฒนาพัฒนา 5 ปี (พ.ศ. 2561-2565) (องค์การบริหารส่วนตำบลเขวา, 2561: 11)

จากข้างต้นจะเห็นได้ว่า ประเพณีสงฆ์บ้านเขวาในปัจจุบันมีความเปลี่ยนแปลงตามบริบทที่มีความทันสมัย ซึ่งในอดีตการสงฆ์พระพุทธรูปและขอพรจากเจ้าพ่อปรางค์กู่ในเรื่องสุขภาพ ความสามัคคีของคนในชุมชนและขอให้ประสบความสำเร็จในการดำเนินชีวิต ทั้งยังมีหรรสพสมโภชน์ เช่น หมอลำ รำวง ชกมวย โดย

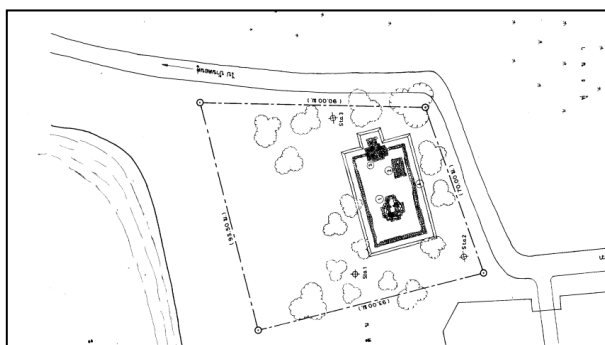
จัดงานในวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 5 ของทุกปี โดยมีคนจากหลายชุมชนเดินทางมาร่วมงานอย่างคับคั่งและเข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินงาน ต่อมาเมื่อหน่วยงานรัฐเข้ามามีบทบาททำให้มีการปรับเปลี่ยนโครงสร้างงาน ประเพณีสงกรานต์ในรูปแบบใหม่ เช่น การรำบวงสรวง การแสดงแสงสีเสียง การประกวดสาวงามประจำปี การออกร้าน ซึ่งงานในลักษณะใหม่นี้มีความสอดคล้องกับแนวคิดของปฐม หงส์สุวรรณ (2556: 4) ซึ่งกล่าวไว้ว่าเป็นการปรับตัวทางคติชน ประเพณี พิธีกรรม ความเชื่อที่แตกต่างไปจากเดิม กล่าวคือ ในยุคสมัยใหม่ได้มีการหยิบยืม นำข้อมูลคติชนแต่เดิมมาผลิตสร้างหลายลักษณะ ซึ่งถือเป็นการดัดแปลงข้อมูลเพื่อให้สอดคล้องกับบริบทสังคมสมัยใหม่ที่ได้แปรเปลี่ยนร่างบางอย่างด้วยอิทธิพลของกระแสความทันสมัยและโลกาภิวัตน์

ดังนั้น เพื่อให้เกิดความรู้ความเข้าใจในประเพณีพิธีกรรมสงกรานต์บ้านเขวาสันติ อำเภอสว่างแดนดิน จังหวัดมหาสารคาม ผู้ศึกษาจึงขอเสนอชุดความรู้ของความรู้ความเปลี่ยนแปลงของประเพณีสงกรานต์บ้านเขวาสันติในแต่ละช่วงเวลาอย่างซับซ้อน โดยมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

เนื้อเรื่อง

รูปลักษณะของปูและประเพณีสงกรานต์บ้านเขวาสันติ ก่อนปี พ.ศ. 2478

ลักษณะโดยรวมของปรางค์บ้านเขวาสันติแบ่งเป็น 3 ส่วนสำคัญ ได้แก่ ปรางค์ประธาน กำแพงแก้วและโคปุระ และซากวิหารหรือบรรณาลัย สิ่งก่อสร้างที่กล่าวมาข้างต้นใช้ศิลาแลงเป็นสัณฐานในการก่อสร้าง ศิลาแลงเป็นดินที่มีแร่เหล็กปนรวมตัวกันจนมีความแข็ง เป็นที่นิยมในการใช้เป็นสัณฐานก่อสร้างสถาปัตยกรรมในศิลปะเขมรแบบบายน ซึ่งอยู่ในช่วงพุทธศตวรรษที่ 18 ตรงกับรัชสมัยของพระเจ้าชัยวรมันที่ 7 แผนผังของปรางค์บ้านเขวาสันติประกอบด้วยปรางค์ประธาน หันหน้าไปทางทิศตะวันออก มีกำแพงล้อมรอบทั้ง 4 ด้าน เป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า มีโคปุระอยู่ทางทิศตะวันออกเพียงด้านเดียว มีวิหารหรือบรรณาลัยขนาดเล็กสร้างอยู่ทางทิศตะวันออกเฉียงใต้ของปรางค์ประธาน (สมชาติ มณีโชติ, 2531: 14-15)

ภาพที่ 1 ลักษณะแผนผังปูบ้านเขวาสันติ (ประกาศกรมศิลปากรเรื่องกำหนดเขตที่ดินโบราณสถาน, 2544)

อย่างไรก็ดี ในอีกด้านหนึ่งที่ชาวบ้านรับรู้เกี่ยวกับปรางค์บ้านเขวาสันติจากคำบอกเล่าของชาตรี ไชยคำภา (2564) ซึ่งสอดคล้องงานศึกษาของจตุพร เรืองเทพ (2530: 5) เรื่องปรางค์บ้านเขวาสันติ ความว่า

“...ขอมได้ตกลงกันว่า จะสร้างปู จะแข่งขันกันสร้างโดยแบ่งเป็นผู้ชายสร้างที่ตำบลคลองชัย และตำบลหนองหินชัย ผู้หญิงจะสร้างที่ปรางค์บ้านเขวาสันติ ข้อตกลงให้ใช้เวลา 1 ปี ใครเสร็จก่อนจะมีรางวัล ผู้หญิงและผู้ชายลงมือพร้อมกัน แต่ผู้ชายคิดว่า ตัวเองร่างกายกำยำ มีความแข็งแรงทำเมื่อไหร่ก็เสร็จ จึงได้มาจับสาวที่สร้างและได้ช่วยผู้หญิงสร้างทำเช่นนี้ไปเรื่อย ๆ จนครบเวลา 1 ปี ผู้หญิงเป็นฝ่ายเสร็จก่อน...”

และจากคำบอกเล่าของชาตรี ไชยคำภา (2564) เล่าว่า

“...แต่ก่อนมีการสร้างกุฏิขึ้นโดยคนโบราณที่มีความสูง 8 ศอก ตำนานนี้เล่าว่า ผู้หญิงกับผู้ชาย นั้นแข่งกันสร้างกุฏิ โดยตกลงว่า ฝ่ายใดสร้างเสร็จก่อนจะเป็นฝ่ายชนะ โดยผู้ชายสร้างที่คล้อย ชัย และตำบลหนองสินชัย และผู้หญิงจะสร้างปรังก์บ้านเขาว ผู้หญิงและผู้ชายลงมือทำ พร้อมกัน แต่ผู้ชายคิดว่า ตนเองกำยำ มีความแข็งแรงทำเมื่อไหร่ก็เสร็จ จึงได้มาจับสาวที่สร้าง และช่วยผู้หญิงสร้างทำไปเรื่อย ๆ ผู้หญิงนั้นเป็นฝ่ายเสร็จก่อน...”

อีกทั้งชาวบ้านที่อาศัยอยู่ในบริเวณใกล้เคียงกับปรังก์บ้านเขาวมีความเชื่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์และพลังอำนาจเหนือธรรมชาติ โดยชาวบ้านเชื่อว่า กุฏิบ้านเขาวเป็นที่สถิตของเจ้าพ่อปรังก์ ตามความเชื่อดั้งเดิมของชาวบ้านนั้นพบว่า เจ้าพ่อปรังก์สามารถดลบันดาลให้ฝนฟ้าตกต้องตามฤดูกาล และปกป้องคนในครอบครัวหรือชุมชนให้รอดพ้นจากภัยอันตรายต่าง ๆ นอกจากนี้ ยังสามารถบนบานขอให้ประสบความสำเร็จตามที่ปรารถนา ด้วยความศักดิ์สิทธิ์นี้เองทำให้ความเชื่อไม่ได้จำกัดอยู่ในพื้นที่จังหวัดมหาสารคามเท่านั้น แต่ยังแพร่ไปในพื้นที่โดยรอบ ทำให้มีผู้ศรัทธาจากกาฬสินธุ์ ร้อยเอ็ดเดินทางมาร่วมด้วย ถึงแม้เส้นทางเข้ามายังกุฏิบ้านเขาวในช่วงก่อนปี พ.ศ. 2478 จะลำบากก็ตาม (หนูไกร คำวิจารณ์, 2564) รายละเอียดของการเดินทางเข้ามาร่วมพิธีกรรมสร้างกุฏิ หนูไกร คำวิจารณ์ได้อธิบายเพิ่มเติมว่า

“...ช่วง 5 เพ็ง (ขึ้น 15 ค่ำ เดือน 5) ในพิธีนี้ชาวบ้านจะนำน้ำอบ ดอกไม้ ธูปเทียน มาร่วมพิธี ถ้าไม่ทำจะทำให้เกิดอาเพศ ลมจะแรง พายุจะเข้า แล้วงานสร้างกุฏิเขาก็จะจัดกัน 3 วัน 3 คืน มีทั้งหมดลำ ร้าง มวย ในพิธีจะมีการนำเครื่องเช่นเครื่องไหวต่าง ๆ มาถวาย และมีกระจำเป็นผู้ประกอบพิธีหลังจากนั้นก็ทำการสงฆ์พระพุทธรูปในปรังก์ และขอพรจากเจ้าพ่อปรังก์...”

ภาพที่ 2 พระพุทธรูปหน้าองค์ปรังก์ ในทุกปีจะสงฆ์ บวงสรวงตามประเพณี (ปาริชาติ ชูปฏิบัติ, 2530)

กรณีคนที่เข้าร่วมชมมหรสพ บัวลี อุทัยนิล (2565) ได้กล่าวถึงบรรยากาศว่า

“...ผู้คนในชุมชนต่างมาเข้าร่วมงานรื่นเริง ร้าง หมอลำ หนึ่งกลางแปลง มวย และมีการจ้างลิเกมาจากชุมชนบ้านหม้ออีกด้วย มีการรวบรวมเงินกันและว่าจ้างมหรสพก่อน จึงค่อยชำระค่าใช้จ่ายภายหลัง งบประมาณที่ได้ มาจากการขายสินค้าในชุมชน งานจะมี 3 วัน 3 คืน มีการรับประทานอาหารร่วมกัน โดยแต่ละครอบครัวจะสรรหาอาหารไปร่วมรับประทานในงาน...”

จากข้อมูลที่กล่าวมา จะพบว่า บรรยากาศการจัดงานในช่วงเวลานี้ เป็นการมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่น โดยเฉพาะการร่วมกันเป็นเจ้าภาพในการจัดงานรวม ทั้งร่วมกันเป็นเจ้าภาพในการจัดหาอาหารมาร่วมรับประทาน

ซึ่งแสดงให้เห็นถึงความมีน้ำใจ เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่และความสามัคคีปรองดองกันของกลุ่มคนที่อาศัยอยู่รอบปรังก์บ้านเขา

หมู่บ้านเขากับการขึ้นทะเบียนของรัฐและผลกระทบต่อชาวบ้านหลังปี พ.ศ. 2478-2535

นับตั้งแต่ปี พ.ศ. 2478 เป็นต้นมา การเข้ามาของกรมศิลปากรได้ประกาศขึ้นทะเบียนโบราณสถานหมู่บ้านเขา ดังข้อความในราชกิจจานุเบกษา เล่ม 52 ตอนที่ 75 ลงวันที่ 8 มีนาคม พ.ศ. 2478 ถือเป็นระยะแรกที่มีการเข้ามามีบทบาทของหน่วยงานรัฐที่มีต่อโบราณสถาน แต่ยังไม่ได้มีการกำหนดกฎเกณฑ์แต่อย่างใด ลักษณะแผนผังของโบราณสถานประกอบไปด้วยปราสาทประธานตั้งอยู่ตรงกลาง มีประตูทางเข้า (โคปุระ) สู่โบราณสถานอยู่ทางทิศตะวันออก ทางทิศตะวันออกเฉียงใต้ของปรังค์ประธานมีวิหาร (บรรณาลัย) หันหน้าเข้าหาปราสาทประธาน โบราณสถานทั้ง 3 ตั้งอยู่ภายในแนวกำแพงแก้วล้อมรอบ ซึ่งสร้างต่อเชื่อมออกจากโคปุระเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้าขึ้นจากฐานบัว ประตูทางเข้าปราสาทประธานอยู่ที่กึ่งกลางเรือนธาตุด้านตะวันออก ส่วนอีก 3 ด้านทำเป็นประตูหลอก วงกบประตูทางเข้าปราสาทประธานตัวล่างและตัวข้างแนวตั้ง 2 ตัวทำด้วยศิลาแลง และส่วนทับหลังเหนือวงกบทำด้วยหินทรายสีแดงและไม่พบหลักฐานเสาประดับกรอบประตูและเสาติดผนังบริเวณทางเข้าปรังค์ประธาน ห้องมุขด้านหน้ามีประตูทางเข้าตั้งอยู่ในแนวเดียวกันกับประตูทางเข้าประธาน (ห้างหุ้นส่วนจำกัดปุณณรักษ์, 2541: 27-28) ส่วนถนนและการคมนาคมในช่วงที่มีการเข้ามามีบทบาทของกรมศิลปากรทำให้บริเวณพื้นที่ที่บ้านเขาก่อให้เกิดการพัฒนาเส้นทาง ซึ่งก่อนหน้านี้เป็นทางเกวียน

ในปี พ.ศ. 2503 เป็นต้นมา ได้เกิดองค์การการส่งเสริมการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย ทำให้อุตสาหกรรมการท่องเที่ยวของไทยขยายตัวอย่างรวดเร็ว ในการเปลี่ยนแปลงของชุมชนอีสานโดยมองผ่านการปรับตัวของประเพณีในชุมชนท้องถิ่นที่เด่นชัดนั้นเกิดขึ้นภายหลังจากมีนโยบายของรัฐเกี่ยวกับการพัฒนาท้องถิ่น โดยใช้ประเด็นการส่งเสริมการท่องเที่ยวภายในประเทศซึ่งเกิดขึ้นตั้งแต่ปี พ.ศ. 2523 (ปฐม หงส์สุวรรณ, 2556: 14) โดยในช่วงเวลาดังกล่าว รัฐได้พยายามดำเนินนโยบายการท่องเที่ยวไปสู่ภูมิภาคต่าง ๆ เพื่อให้เกิดการสร้างงานและรายได้ จนทำให้เกิดประโยชน์ด้านเศรษฐกิจของชนบท ทั้งนี้ ยังเป็นการร่วมฉลองงานสมโภชกรุงรัตนโกสินทร์ 200 ปี ด้วยการจัดกิจกรรมส่งเสริมการท่องเที่ยว ทั้งยังพยายามส่งเสริมฟื้นฟูการจัดงานประเพณีไปสู่จังหวัดต่าง ๆ ทั่วประเทศ และในปี พ.ศ. 2530 รัฐบาลได้ออกประกาศให้เป็นปีแห่งการท่องเที่ยว ด้านธรรมชาติ สภาพแวดล้อม แหล่งท่องเที่ยว โบราณสถาน โบราณวัตถุ จารีตประเพณี พิธีกรรม ที่มีอยู่ตามท้องถิ่น (นิธิ เอียวศรีวงศ์, 2537: บทนำ) ดังนั้น จะเห็นได้ว่าจากการส่งเสริมการท่องเที่ยวทำให้เห็นว่าหน่วยงานรัฐพยายามส่งเสริมฟื้นฟูศิลปวัฒนธรรมประเพณี อย่างไรก็ตาม ในช่วงเวลานี้ประเพณีสงกรานต์บ้านเขายังไม่ได้รับแรงกระเพื่อมให้กลายเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเนื่องจากยังอยู่ห่างไกลจากศูนย์กลางอำนาจของรัฐ จึงทำให้ประเพณีสงกรานต์ยังคงมีการดำเนินไปตามพิธีกรรมดั้งเดิมและชุมชนที่อาศัยอยู่บริเวณใกล้เคียงหมู่บ้านเขาและชุมชนอื่น ๆ ที่ไกลออกไปยังคงมีบทบาทในการจัดงานประเพณีสงกรานต์เช่นเดิม

ต่อมาในช่วงปี พ.ศ. 2532 กรมศิลปากรได้เข้ามาดำเนินการขุดแต่ง และขุดค้นเพื่อศึกษาโบราณสถาน โดยคณะทำงานจากหน่วยศิลปากรที่ 7 ขอนแก่น ได้มาขุดแต่งและขุดศึกษาโบราณสถานหมู่บ้านเขา ตำบลเขาวา อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม ในขณะนั้นได้ค้นพบหลักฐานโบราณวัตถุ ได้แก่ ภาชนะดินเผา พระพุทธรูปเงินภายในภาชนะดินเผา ประติมากรรมหินทรายรูปพระโพธิสัตว์วัชรปาณีทรงครุฑ ซึ่งขารีย์ ไชยคำภา (2564) อธิบายเหตุการณ์ในช่วงนั้นว่า

“...ช่วงนี้ผมเป็นกำนันผู้ใหญ่บ้านก็เป็นคนเซ็นรับรองให้กรมศิลปากรเข้ามาทำการขุดแต่ง ขุดค้นเอง และชาวบ้านก็เห็นพ้องว่าเห็นกันว่าเข้ามาดูแล อนุรักษ์รักษาก็เข้าใจ และเห็นว่า

หลังจากชุดค้นพบแล้วได้นำพระพุทธรูปที่ค้นพบต่าง ๆ ไปไว้ที่ศาลากลางจังหวัดก่อน และหลังจากนั้นก็เห็นว่าย้ายไปที่พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ...

และบัวลี อุทัยนิล (2565) ได้อธิบายเพิ่มเติมว่า “...ในช่วงที่พบว่าพระพุทธรูปก็เห็นว่าเขาเอาไปดูแลรักษาไม่ให้เสียหายอีกทั้งชาวบ้านก็เห็นพ้องกันว่าเขาเอาไปรักษาไม่ได้ทำให้เกิดความเสียหายก็ไม่ได้ต่อต้านหรือมีข้อโต้แย้ง...”

หลังจากช่วงเวลานี้เป็นต้นมา ชาวบ้านเห็นว่า มีร่องรอยการชุดของกรมศิลปากรทำให้ชาวบ้านเกิดความไม่สบายใจต่อการชุดแต่งในครั้งนี้ ดังความเห็นของชาตรี ไชยคำภา (2564) กล่าวว่า “...ก็เห็นว่า ช่วงนั้นกรมศิลปากรกล่าวมาว่ายังไม่ถึงบที่จะมาดำเนินการต่อให้แล้วเสร็จจึงทำให้บริเวณปรางค์ภูมิ์ร่องรอยที่ถูกรื้อถอน หินกระจัดกระจาย...”

ในการเข้ามามีบทบาทของกรมศิลปากรนั้นได้มีข้อห้ามตามพระราชบัญญัติโบราณสถาน โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุและพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติปี พ.ศ. 2504 ซึ่งมีเนื้อหาว่า

“...ห้ามนำสัตว์เลี้ยง ห้ามจับสัตว์ทุกประเภท ห้ามอบายมุขทุกชนิด พื้นที่นี้เป็นโบราณสถาน คุ้มครองให้ความเคารพต่อสถานที่ ซึ่งเป็นทรัพย์สินมรดกทางศิลปวัฒนธรรมของชาติ ตามพระราชบัญญัติโบราณสถาน โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุและพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พ.ศ. 2504 แก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติโบราณสถาน โบราณวัตถุ ศิลปวัฒนธรรมและพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2535 ซึ่งมีบทลงโทษตามกฎหมาย...”

ภาพที่ 3 ป้ายข้อห้าม (เมวลัย นิมิตร, 2565)

ถึงกระนั้น จากการที่สภาพหมู่บ้านเขายังบูรณะไม่เสร็จ และการมีข้อห้ามต่อผู้คนในชุมชน ชาวบ้านก็ไม่ได้ปฏิบัติตามข้อห้ามที่กล่าวไว้ซึ่งดูได้จากคำบอกเล่าของชาตรี ไชยคำภา (2564) กล่าวว่า

“...ก็รู้ว่า มีข้อห้ามแต่ถึงอย่างนั้นผู้คนในชุมชนก็มีการแอบปฏิบัติประเพณีสรงกุโดยการสรงกุองค์พระพุทธรูปจำลองที่ตั้งอยู่ถึงแม้จะมีซากหินกระจัดกระจายในพื้นที่ และก่อนหน้าที่จะมีการบูรณะก็มีการจัดกิจกรรมประเพณีที่รื่นเริงที่มีมหรสพ หมอลำ อย่างเดิม...”

จะเห็นได้ว่า ในช่วงเวลานี้ แม้ว่ากรมศิลปากรจะเข้ามาดำเนินการขึ้นทะเบียนโบราณสถานและโบราณวัตถุที่หมู่บ้านเขา รวมทั้งการมีข้อกำหนดในการห้ามชุมชนนำสัตว์เข้ามาเลี้ยง ห้ามเสพอบายมุข ห้ามจับสัตว์ เป็นต้น ซึ่งนัยยะดังกล่าวได้แสดงให้เห็นถึงสิทธิความเป็นเจ้าของที่รัฐสถาปนาบนพื้นที่ที่เรียกว่า บ้านเขา แต่ชุมชนยังคงต่อสู้ต่อรองกับอำนาจรัฐโดยการเข้าไปจัดกิจกรรมสรงกุให้เห็น

ประเพณีสงกรานต์บ้านเขวในฐานประเพณีประดิษฐ์หลังปี พ.ศ. 2535-2564

หลังจากมีการขุดแต่ง ขุดค้นเพื่อศึกษาโบราณสถานที่บ้านเขวแล้ว ต่อมาเมื่อมีแผนพัฒนาฟื้นฟูและอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้าน เพื่อตอบสนองปณิธานวัฒนธรรมไทยในปี พ.ศ. 2537 ส่งผลให้งานประเพณีพื้นบ้านในภูมิภาคต่าง ๆ ได้กลายเป็นงานวัฒนธรรมเพื่อตอบสนองอุดมการณ์ทางเศรษฐกิจและการเมืองเรื่องการท่องเที่ยว (ปฐม หงส์สุวรรณ, 2556: 15) เช่นเดียวกันกับประเพณีสงกรานต์บ้านเขวก็ได้รับผลกระทบกับสถานการณ์ข้างต้น อย่างไรก็ตาม แม้ในช่วงระยะเวลาหนึ่งจะมีการปรับปรุงบูรณะที่บ้านเขว แต่ถึงกระนั้นก็ไม่ได้ส่งผลกระทบต่อความเชื่อและศรัทธาในประเพณีสงกรานต์ของชุมชนที่เคยปฏิบัติมาจากรุ่นสู่รุ่นของหมู่บ้าน วิจารย์ (2564) กล่าวว่า

“...ตอนเขาเข้ามาปรับปรุงก็เห็นจะมีชาวบ้านหลายคนไปขอขมาต่อเจ้าพ่อปรางค์กู๋ ส่วนในช่วงประเพณีสงกรานต์ บ้านเขวต่อเจ้าพ่อปรางค์กู๋ก็ยังมีเหมือนเดิมเพราะตอนเขาเข้ามาปรับปรุงก็ตรงกับช่วงสงกรานต์ของชาวบ้าน ชาวบ้านก็ยังทำพิธีกรรมนี้เหมือนเดิม...”

อย่างไรก็ตาม การเข้ามาของกรมศิลปากรที่เข้ามาขุดแต่งศึกษาโบราณสถานที่บ้านเขวก็ได้สร้างความไม่พอใจให้แก่ชาวบ้าน เนื่องจากบริเวณที่กรมศิลปากรขุดนั้นทำให้เกิดหลุมบ่อ ซึ่งชาวบ้านเกรงว่าจะเกิดผลกระทบต่อโบราณสถาน หลักฐานดังกล่าวปรากฏในหนังสือพิมพ์แนวหน้าฉบับวันที่ 11 พฤศจิกายน พ.ศ. 2537 โดยมีคำสัมภาษณ์จากพระบุตรา จันทธัมโม เจ้าอาวาสวัดปรางค์กู๋ (ไตรภพ ผลคำ, 2537: 26) ความว่า

“...ถึงแม้ว่าโรยศาลาแห่งนี้จะมีหลักฐานต่าง ๆ ยืนยันว่า เป็นโบราณสถานที่มีคุณค่ายิ่ง แต่ภาพที่ปรากฏต่อหน้าผู้คนพบเห็นสลดใจเป็นอย่างยิ่ง พื้นที่ของปรางค์กู๋ถูกเจ้าหน้าที่ของกรมศิลปากรขุดเพื่อสำรวจชั้นฐานแต่เมื่อขุดแล้วกลับไม่ยอมนำมาคืนมากลับปล่อยให้กลายเป็นหลุมเป็นบ่อทั่วไป หน้าฝนน้ำท่วมขังคิดแล้วน่าเป็นห่วงโบราณสถานแห่งนี้ไม่รู้จะทนสภาพอยู่นานเท่าใด”

และจากคำบอกเล่าของทองอินทร์ ไชยแสง (2564) กล่าวว่า “...ที่กรมศิลปากรเขามาขุดนั้นก็ทำให้เห็นว่ากลายเป็นหลุมเป็นบ่อทำให้รู้สึกไม่สบายใจ อีกทั้งยังมีทั้งก้อนหินกระจัดกระจายเต็มไปหมด...”

นับตั้งแต่ปี พ.ศ. 2540 เป็นต้นมา ได้เกิดการส่งเสริมการท่องเที่ยวของประเทศไทยภายใต้การใช้คำเชิญชวนว่า Amazing Thailand โดยมองถึงจุดเด่นภายในประเทศด้านทรัพยากรธรรมชาติและธรรมเนียมประเพณี เพื่อยกระดับคุณภาพอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว (กนกวรรณ ฐนทร, 2541: 3) ในช่วงระยะเวลานี้ได้มีการขุดแต่งและขุดค้นศึกษาโบราณสถาน มีการค้นพบโบราณวัตถุ ได้แก่ เศษภาชนะดินเผาประเภทเนื้อแกร่งแบบเขมร ที่มีอายุราวพุทธศตวรรษที่ 17-18 แสดงให้เห็นถึงการใช้อยู่อาศัยในช่วงพุทธศตวรรษที่ 17-18 และขุดค้นพบพระพุทธรูปปูนปั้นเป็นพระพุทธรูปสมัยล้านช้าง มีอายุราวพุทธศตวรรษที่ 23 นอกจากนี้ยังพบหลักฐานอื่น ๆ ได้แก่ ประติมากรรมหินทรายรูปพระโพธิสัตว์วัชรปาณีทรงครุฑ เทียบเคียงได้กับที่พบในปราสาทบันทายฉมาร์ ซึ่งมาอายุราวสมัยบาเยน พุทธศตวรรษที่ 18 และการค้นพบประติมากรรมรูปพระโพธิสัตว์นั่งขัดสมาธิ พระหัตถ์ทั้งสองข้างประกอมน้ำมนต์ เรียกว่าพระโพธิสัตว์โกสัลยคุรุไวฑูรยประภา ประติมากรรมอีกรูปหนึ่ง คือ รูปพระโพธิสัตว์วัชรธร (ห้างหุ้นส่วนจำกัดปราณรักษ์, 2541: 42) ซึ่งจากคำบอกเล่าของทองอินทร์ ไชยแสง (2564) ที่เข้ามาเห็นเหตุการณ์ ได้ให้ความคิดเห็นว่า “...เห็นเขามาขุดก็รู้สึกใจหาย เห็นว่า มีของโบราณอยู่เต็มไปทั้งไห ทั้งพระที่อยู่ในไห เห็นแล้วก็รู้สึกเสียดาย แต่ก็เห็นว่าเขาเอากลับไปอนุรักษ์รักษาก็พอเข้าใจ...”

ภาพที่ 4 การบูรณะกุ๋บ้านเขว (ทำหุ่นส่วนจำกัดปรางค์, 2541)

ในปี พ.ศ. 2541 มีการประกาศกำหนดเขตพื้นที่โบราณสถานกุ๋บ้านเขว ในราชกิจจานุเบกษา เล่ม 118 ตอนพิเศษ 29 ง วันที่ 26 มีนาคม พ.ศ. 2544 บนพื้นที่ 4 ไร่ 2 งาน 23 ตารางวา นับตั้งแต่การสถาปนาอำนาจของรัฐโดยหน่วยงานที่เรียกว่ากรมศิลปากร ทำหน้าที่ควบคุมดูแลโบราณสถานกุ๋บ้านเขวนั้น มิได้มีงบประมาณเข้ามาสนับสนุนหรือดูแลโบราณสถานกุ๋บ้านเขวอีกเลย ทำให้คนในชุมชนต้องปรึกษาหารือกันเพื่อหาทางออก ทำให้องค์การบริหารส่วนตำบลเขวนำเดินการส่งหนังสือเรื่องการถ่ายโอนภารกิจโบราณสถานถึงผู้อำนวยการสำนักศิลปากรที่ 10 นครราชสีมา ในวันที่ 6 พฤศจิกายน พ.ศ. 2560 (องค์การบริหารส่วนตำบลเขว, 2559) จากนั้น สำนักศิลปากรที่ 10 นครราชสีมา ได้มีหนังสือถึงนายกองค์การบริหารส่วนตำบลเขว เรื่องการส่งมอบการถ่ายโอนภารกิจการดูแลรักษาโบราณสถาน วันที่ 30 มกราคม พ.ศ. 2561 ซึ่งทำให้องค์การบริหารส่วนตำบลเขว ได้รับสิทธิ์ในการดูแลโบราณสถานกุ๋บ้านเขวนับตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา ประพัฒน์ คำยอด (2564) ซึ่งเป็นกรรมการหมู่บ้านดูแลกุ๋บ้านเขวและกำนันผู้ใหญ่บ้านสงเปลือย กล่าวว่า

“...หลังจากโอนย้ายมาให้้องค์การบริหารส่วนตำบลเขวเข้ามาดูแลจัดการดำเนินงานทำกิจการต่าง ๆ ชาวบ้านก็ไม่สามารถเอารัว เอาควายเข้าไปเลี้ยงแถวนี้ได้แล้ว แต่ถ้าจะทำกิจกรรมอะไรก็ต้องไปขออนุญาตเขา แต่ถ้าจะมาทำการก่อสร้างอย่างอื่นนั้นกรมศิลปากรห้ามไว้ถ้าจะต้องขออนุญาต...”

อย่างไรก็ตาม จากการสัมภาษณ์ซารี ไชยคำภา ทำให้ทราบว่า ตนเคยเป็นผู้ใหญ่บ้านของหมู่บ้านดอนดู่มาก่อนจึงเห็นความเคลื่อนไหวต่าง ๆ ในช่วงของความเปลี่ยนแปลงบริเวณปรางค์กู่ และได้กล่าวว่า

“...ก่อนชาวบ้านสามารถใช้พื้นที่โบราณสถานได้อย่างสะดวกจนต่อมาจากการเข้ามาของหน่วยงานรัฐทำให้การใช้พื้นที่ในบริเวณดังกล่าวนี้ต้องได้รับอนุญาตเนื่องจาก้องค์การบริหารส่วนตำบลเขวได้รับอำนาจการดูแลรักษาโบราณสถานกุ๋บ้านเขว...”

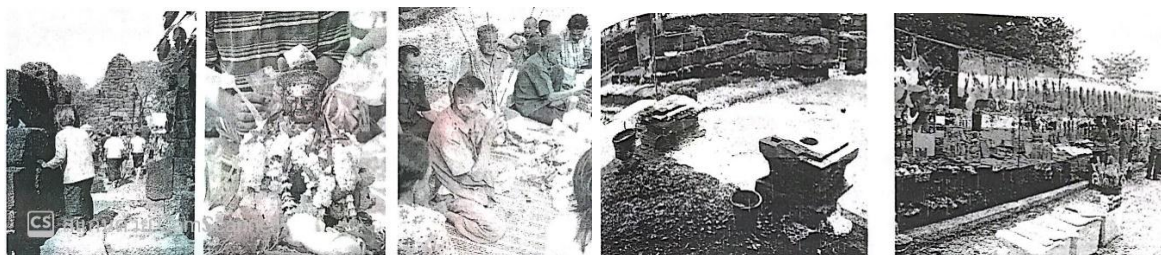
บทบาทของชาวบ้านในช่วงเวลานี้ลดลงและไม่สามารถใช้พื้นที่โบราณสถานได้สะดวกอย่างเคย เพราะไม่สามารถทำการใด ๆ ได้ในบริเวณที่กรมศิลปากรกำหนดเขตพื้นที่โบราณสถาน แต่ชาวบ้านได้ปรับเปลี่ยนการจัดกิจกรรมรื่นเริงในบริเวณรอบนอกของกุ๋ แต่ยังคงสามารถทำพิธีสงฆ์ได้อย่างเดิม ส่วนการควบคุมดูแลของ้องค์การบริหารส่วนตำบลเขวนั้นเป็นไปในลักษณะการจัดการดูแลขั้นพื้นฐานและควบคุมการใช้โบราณสถาน รวมทั้งเป็นเจ้าภาพในการจัดกิจกรรมสงกุ๋บ้านเขว จากคำบอกเล่าของสุภาวดี ฉัตรจรัสกุล (2565) ผู้อำนวยการกองการศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม ้องค์การบริหารส่วนตำบลเขว กล่าวว่า

“...จริง ๆ แล้วการเข้าไปจัดงานหรือทำงานร่วมกับกรรมการหมู่บ้านนั้นองค์การบริหารส่วนตำบลเขาวังจะมีบทบาทอย่างจริงจัง เมื่อปี พ.ศ. 2545 เนื่องจากกลุ่มกรรมการหมู่บ้านอยากดำเนินการกิจกรรมกันภายในชุมชน แต่หลังจากพูดคุยกันจึงได้เข้าไปมีส่วนร่วมกับประเพณีดั้งเดิมของชาวบ้าน...”

หลังจากการทำงานร่วมกันของกรรมการหมู่บ้านและองค์การบริหารส่วนตำบลเขาวังทำให้งานประเพณีสงกรานต์เปลี่ยนแปลงโครงสร้างไป โดยชาวบ้านถูกลดบทบาทในการเข้ามามีส่วนร่วมวางแผนและจัดกิจกรรมในงานประเพณีสงกรานต์ เพราะมีการจัดคณะกรรมการจัดงานที่มาจากผู้นำชุมชน สมาชิกสภาองค์การบริหารส่วนตำบลและอื่น ๆ มีการจัดกิจกรรมในรูปแบบใหม่ขึ้นมาหรืออาจเรียกได้ว่า เป็นประเพณีประดิษฐ์ (Invention of Traditions) เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวและส่งเสริมเศรษฐกิจในชุมชน โดยปรากฏหลักฐานจากแผนพัฒนาท้องถิ่นขององค์การบริหารส่วนตำบลเขาวัง เช่น มีการรื้อบวงสรวงหมู่บ้านเขาวัง มีผู้ประกอบการร้านค้าต่าง ๆ ที่เข้ามาค้าขายในงาน การจัดแสดงแสง สี เสียง เช่น มีการประกวดสาวงาม การประกวดร้องเพลง เป็นต้น ในช่วงเวลานี้ประเพณีสงกรานต์จัดงานเพียง 1-2 วันเท่านั้น ทั้งนี้ ยังมีหน่วยงานรัฐเข้ามาร่วมงานด้วย เช่น โรงเรียน โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล วิทยาลัยการเกษตร อำเภอมะนังมหาสารคาม (องค์การบริหารส่วนตำบลเขาวัง, 2561: 24) จากคำบอกเล่าของซารี ไชยคำภา (2564) กล่าวว่า

“...เดิมนั้นงานสงกรานต์จะต่างจากเมื่อก่อนมาก เพราะเมื่อก่อนมี 3 วัน 3 คืน แต่หน่วยงานองค์การบริหารส่วนตำบลมาห้ามไว้ว่า จัดแบบเดิมไม่ได้แล้ว เพราะกลัวจะสร้างความเสียหายให้กับบ้านเขาวัง และก่อนหน้านี้มีกลุ่มวัยรุ่นมาตีกัน เลยไม่จัดงานหลายวันแล้ว...”

นอกจากนั้น มีการส่งเสริมเชิญชวนผู้คนเข้าร่วมงานจากการโฆษณาโดยวิทยุกระจายเสียงของหมู่บ้านวิทยุกระจายเสียงจังหวัดมหาสารคาม และมีรถวิ่งประชาสัมพันธ์เชิญชวน ผู้ประกอบการประเภทร้านค้าเข้ามาขายของบริเวณรอบๆ จากคำบอกเล่าของหนูไกร คำวิจารณ์ (2564) อธิบายถึงบรรยากาศในงานว่า “...หลังจาก อบต. เขาวังเข้ามาดูแลงานมันก็ใหญ่ขึ้นมีร้านค้าขายของ มีงานแสดง คนมาร่วมงานเยอะขึ้นทำให้สามารถขายดอกไม้ ธูป เทียน ได้ในช่วงที่มีงาน จากมีงานสงกรานต์ทำให้หมู่บ้านเขาวังเป็นที่รู้จักมากขึ้น...”

ภาพที่ 5 ประเพณีสงกรานต์บ้านเขาวังปี 2549 (วิโรจน์ ชีวาสุทธาร, 2548)

ภาพที่ 6 งานประเพณีสงกรานต์ใต้ชื่องาน “นมัสการสงฆ์พระธาตุปรางค์กู ประจำปี 2558”
(องค์การบริหารส่วนตำบลเขาวา, 2558)

นอกจากนี้ สุภาวดี ฉัตรจรัสกุล ผู้อำนวยการกองการศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม องค์การบริหารส่วนตำบลเขาวา ได้อธิบายเพิ่มเติม ซึ่งทำให้เห็นภาพปรากฏการณ์ที่เรียกได้ว่าการประดิษฐ์ประเพณีในงานสงกรานต์บ้านเขาวาในทุก ๆ ปี เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวและเศรษฐกิจชุมชน ความว่า

“...ในปี พ.ศ. 2558-2559 มีงานประเพณีสงกรานต์ใต้ชื่องาน “นมัสการสงฆ์พระธาตุปรางค์กู ประจำปี 2561” ยังคงมีงานประกวดสาวงามประจำปี และการแข่งขันร้องเพลง ปี พ.ศ. 2562 เพิ่มการฟ้อนรำ 24 หมู่บ้าน รำบรวงสรวง ปี พ.ศ. 2563 มีการทำบุญแห่ต้นเจดีย์ทองที่วัด และในปี พ.ศ. 2564 องค์การบริหารส่วนตำบลได้เข้าร่วมงานและมีการรื้อถวายต่อเจ้าพ่อปรางค์กู...” (สุภาวดี ฉัตรจรัสกุล, 2565)

ภาพที่ 7 งานประเพณีสงกรานต์ใต้ชื่องาน “ร่วมสืบสานงานนมัสการและสงฆ์ปรางค์กูบ้านเขาวา ประจำปี 2562”
(องค์การบริหารส่วนตำบลเขาวา, 2562)

นอกจากนี้ จากการจัดงานประเพณีสงกรานต์บ้านเขาวายังพบว่า นอกจากมีการประดิษฐ์ประเพณีแล้วยังมีการปรับเปลี่ยนชื่องานไปตามวาระและความสำคัญในแต่ละปี เช่น ปี พ.ศ. 2558 ที่ใช้ชื่องานว่า งานนมัสการสงฆ์พระธาตุปรางค์กู ประจำปี 2558 หรือในปี พ.ศ. 2562 ใช้ชื่องานว่า ร่วมสืบสานงานนมัสการและสงฆ์ปรางค์กูบ้านเขาวา ประจำปี พ.ศ. 2562 เป็นต้น อย่างไรก็ตาม เนื่องจากสถานการณ์ปัจจุบันได้เกิดการระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 (COVID-19) นับตั้งแต่ปี พ.ศ. 2563 เป็นต้นมา ทำให้การจัดกิจกรรมประเพณีสงกรานต์ในรูปแบบใหม่ที่อยู่ภายใต้การควบคุมโรคระบาด เช่น ในปี พ.ศ. 2563-2564 ในช่วงเวลานี้ไม่มี

การจัดงานกิจกรรมประเพณีรื่นเริง มีเพียงชาวบ้านสงฆ์บ้านเขวและทำพิธีตามปกติ (สุภาวดี ฉัตรจรัสกุล, 2565) อีกทั้งมีการคัดกรองวัดใช้ก่อนเข้าโบราณสถาน (ประพัฒน์ ค่ายอด, 2564)

องค์ความรู้ใหม่

จากการศึกษาสงฆ์บ้านเขวทำให้เกิดความรู้ความเข้าใจของประเพณีความเชื่อที่มีต่อโบราณสถานหมู่บ้านเขว และทำให้ทราบว่า ประเพณีการสงฆ์บ้านเขวได้เปลี่ยนแปลงไปตามยุคสมัย ชุมชนในบริเวณใกล้เคียงมีการปรับตัวต่อสิ่งใหม่ตามลำดับ เพื่อให้เห็นความเปลี่ยนแปลงจึงขอแบ่งระยะเวลา ดังนี้

1. ช่วงที่หนึ่ง รูปลักษณ์ของสงฆ์และประเพณีสงฆ์บ้านเขวก่อนปี พ.ศ. 2478 เนื่องจากโบราณสถานหมู่บ้านเขวยังไม่ได้ขึ้นทะเบียนต่อกรมศิลปากรทำให้ผู้คนในชุมชนใช้พื้นที่ในการประกอบพิธีกรรมศักดิ์สิทธิ์บริเวณหมู่บ้านเขวด้วยความอิสระในการประกอบพิธีกรรม เช่น พิธีสงฆ์ต่อเจ้าพ่อปรางค์กู ซึ่งงานประเพณีจะจัดในวัน 15 ค่ำ เดือน 5 ของทุกปี ชาวบ้านต่างเอาน้ำอบ น้ำหอม ดอกไม้รูปเทียนมากราบไหว้ขอพรต่อเจ้าพ่อและทำพิธีสงฆ์ และมีการจัดงานประเพณีรื่นเริงที่ถูกจัดขึ้นโดยชุมชน เช่น หมอลำ มหรสพ ระยะเวลา 2-3 วัน

2. ช่วงที่สอง สงฆ์บ้านเขวกับการขึ้นทะเบียนของรัฐและผลกระทบต่อชาวบ้านหลังปี พ.ศ. 2478-2535 เมื่อเวลาผ่านไปได้เกิดความเปลี่ยนแปลงต่อโบราณสถานหมู่บ้านเขวโดยการเข้ามามีบทบาทของกรมศิลปากรมีการขึ้นทะเบียนโบราณสถานหมู่บ้านเขว ระยะเวลาที่มีการขุดศึกษาโบราณสถานหมู่บ้านเขว ซึ่งทำให้ชาวบ้านในระยะเวลาที่เกิดความรู้สึกต่อสิ่งที่ได้พบที่หมู่บ้านเขว อาทิเช่น พระพุทธรูปเงิน ไห ฯลฯ ที่กรมศิลปากรได้เข้ามาขุดค้นขุดศึกษาโบราณสถาน ถึงแม้จะมีการดำเนินการขุดศึกษาและขุดแต่งในการใช้พื้นที่โบราณสถานหมู่บ้านเขว ในช่วงเวลานี้ยังถูกลดบทบาทลงเนื่องจากการบังคับใช้กฎหมาย แต่กระนั้นชาวบ้านก็ยังคงทำพิธีประเพณีสงฆ์ในบริเวณพื้นที่โบราณสถานหมู่บ้านเขวเช่นเดิม เพียงไม่มีการจัดงานประเพณีรื่นเริง อีกทั้งมีการชาวบ้านมีการทำพิธีขอขมาต่อเจ้าพ่อปรางค์กูในบริเวณรอบๆ เนื่องจากมีการขุดศึกษาและขุดแต่ง

3. ช่วงที่สาม ประเพณีสงฆ์บ้านเขวในฐานะประเพณีประดิษฐ์หลังปี พ.ศ. 2535-2564 ในช่วงระยะเวลานี้เกิดความเปลี่ยนแปลงเนื่องจากการเข้ามาของหน่วยงานองค์การบริหารส่วนตำบลเขว ทำให้ประเพณีสงฆ์บ้านเขวได้เปลี่ยนแปลงไปจากเดิม คือ การใช้พื้นที่โบราณสถานในการจัดการแสดงประเพณีแสงสีเสียง การประกวดนางงามขององค์การบริหารส่วนตำบลเขวการเข้ามาของผู้ประกอบการร้านค้าและการเข้ามาของผู้คนจากหลากหลายพื้นที่โดยการโฆษณาเชิญชวนเข้าร่วมจากหลายภาคส่วนนี้ทำให้หมู่บ้านเขวกลายเป็นที่รู้จักมากขึ้น ถึงแม้ประเพณีจะกลายเป็นในรูปแบบใหม่ชาวบ้านก็ยังยึดถือเชื่อและปฏิบัติตามธรรมเนียมประเพณีสงฆ์บ้านเขวเช่นเดิมตามความเชื่อต่อเจ้าพ่อปรางค์กู

บทสรุป

การศึกษาเรื่องสงฆ์บ้านเขวกับการกลายเป็นประเพณีประดิษฐ์ระหว่างปี พ.ศ. 2435-2564 จะเห็นการปฏิบัติการทางสังคมที่ทำให้เข้าใจถึงวัฒนธรรมในการใช้พื้นที่โบราณสถานหมู่บ้านเขวในการทำพิธีสงฆ์ต่อความเชื่อต่อ “เจ้าพ่อปรางค์กู” เป็นสิ่งที่ชาวบ้านเคารพนับถือและให้ความสำคัญ ประเพณีประดิษฐ์ที่เกิดขึ้นใหม่นั้นมีผลมาจากการเข้ามาขององค์การบริหารส่วนตำบลเขวที่ต้องการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมซึ่งปรากฏในแผนพัฒนาท้องถิ่นขององค์การบริหารส่วนตำบลเขวโดยรูปแบบของประเพณีนั้นเปลี่ยนแปลงไปจากเดิม คือ การจัดการประกวดสาวงาม การประกวดร้องเพลง มีการเข้ามาของร้านค้า ซึ่งแตกต่างจากอดีตที่มีเพียงคนในชุมชนทำกิจกรรมสงฆ์ในชุมชนเองโดยงานจะมีหมอลำ มหรสพ และใช้เวลาจัดงาน 2-3 วัน แต่เมื่อมีการเข้ามาขององค์การบริหารส่วนตำบลเขวจึงทำให้มีการเข้าร่วมจากหลายหน่วยงาน ไม่ว่าจะเป็นโรงเรียน มหาวิทยาลัย การโฆษณาผ่านสถานีวิทยุกระจายเสียง ฯลฯ จากเหตุนี้ทำให้

ผู้คนจากหลากหลายพื้นที่เข้าร่วมงานประเพณีสงกรานต์มากขึ้น จากการเปลี่ยนแปลงประเพณีสงกรานต์จะเห็นว่า มีการปรับเปลี่ยนไปตามบริบททางสังคมและเศรษฐกิจ เมื่อสังคมเริ่มเปลี่ยนแปลงไปมีการนำประเพณีดั้งเดิมมาปรับเปลี่ยนให้สอดคล้องกับสถานะสังคมในช่วงเวลานั้นทำให้เกิดการผลิตซ้ำ ปรับปรุงประเพณีดั้งเดิมเป็นในรูปแบบใหม่ และเพื่อการส่งเสริมการท่องเที่ยว แต่เมื่อมีการเข้ามามีบทบาทของหน่วยงานรัฐทำให้บทบาทการใช้พื้นที่โบราณสถานของชาวบ้านลดลง เนื่องจากการบังคับใช้กฎหมายซึ่งได้มีข้อห้ามตามพระราชบัญญัติโบราณสถาน โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุและพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พ.ศ. 2504 คือ ห้ามเลี้ยงสัตว์ ห้ามเสพอบายมุข แต่ถึงกระนั้น ก็ยังมีการละเมิดข้อกฎหมายโดยมีการปฏิบัติประเพณีสงกรานต์ของคนในชุมชนเองจากอดีตที่ผ่านมาผู้คนในชุมชนสามารถใช้พื้นที่ด้วยความอิสระและปราศจากการควบคุม แต่เมื่อมีการเข้ามาของหน่วยงานภาครัฐ คือ กรมศิลปากร ความอิสระในการประกอบพิธีกรรมหรือการใช้ประโยชน์ของชุมชนถูกควบคุม แม้กระทั่งการจัดงานประเพณีสงกรานต์เดิมจัดโดยชุมชนเองก็มีหน่วยงานรัฐ คือ องค์การบริหารส่วนตำบลเขวาสินรินทร์เข้ามาจัดการ ทำให้เกิดความเปลี่ยนแปลงทั้งรูปแบบกิจกรรมและการจัดการ แต่ก็ยังมีการควบคุมจากกรมศิลปากรเช่นเดิมที่คอยตรวจสอบการกระทำของชุมชนต่อโบราณสถาน จากการศึกษาพบว่า ยังขาดการสร้างความรู้ความเข้าใจในเรื่องการปฏิบัติต่อโบราณสถานระหว่างภาครัฐกับชุมชน อาจเกิดผลเสียแก่โบราณสถาน หากมีการสร้างความรู้ความเข้าใจในระหว่างกันจะเกิดความยั่งยืนทางโบราณสถานและความเชื่อที่ยึดถือปฏิบัติจนถึงปัจจุบัน อย่างไรก็ตาม ประเพณีสงกรานต์บ้านเขวาสินรินทร์ยังเป็นกิจกรรมด้านความเชื่อของชาวอีสานซึ่งสร้างขวัญและกำลังใจต่อคนในชุมชน ทั้งการใช้พื้นที่โบราณสถานก็ยังมีส่วนช่วยให้โบราณสถานมีชีวิตชีวาอีกครั้ง

เอกสารอ้างอิง

- กนกวรรณ ฐนทร. (2541). ปีการท่องเที่ยวไทย 2541-2542. *รังสิตสารสนเทศ*. 4 (1), 63-77.
- จรีพร เรืองเทพ. (2530). *ปรากฏการณ์บ้านเขวาสินรินทร์*. มหาสารคาม: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ วิทยาเขตมหาสารคาม.
- ซารี ไชยคำภา. (2564). ชาวบ้านดอนตู ตำบลเขวาสินรินทร์ อำเภอมือจันทึก จังหวัดมหาสารคาม. *สัมภาษณ์*. 16 ธันวาคม.
- ไตรภพ ผลคำ. (11 พฤศจิกายน 2537). ปรากฏการณ์บ้านเขวาสินรินทร์ “อโรคยศาล” ที่รื้อการปฏิสังขรณ์. *แนวหน้า*, น. 26.
- ทองอินทร์ ไชยแสง. (2564). ชาวบ้านดอนตู ตำบลเขวาสินรินทร์ อำเภอมือจันทึก จังหวัดมหาสารคาม. *สัมภาษณ์*. 29 ธันวาคม.
- นิธิ เอียวศรีวงศ์. (2537). *หมายเหตุร่วมสมัย*. กรุงเทพมหานคร: แพรว.
- บัวลี อุตยนิล. (2565). ชาวบ้านดอนตู ตำบลเขวาสินรินทร์ อำเภอมือจันทึก จังหวัดมหาสารคาม. *สัมภาษณ์*. 26 มกราคม.
- ปฐม หงส์สุวรรณ. (2556). *ประเพณีประเพณีในชุมชนลุ่มน้ำโขง*. มหาสารคาม: สถาบันวิจัยศิลปวัฒนธรรมอีสาน.
- ประกาศกรมศิลปากรเรื่อง กำหนดเขตที่ดินโบราณสถาน. (26 มีนาคม 2544). *ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 118 ตอนพิเศษ 29 ง. หน้า 17*.
- ประพัฒน์ คำยอด. (2564). บ้านสงเปลือย ตำบลเขวาสินรินทร์ อำเภอมือจันทึก จังหวัดมหาสารคาม. *สัมภาษณ์*. 29 ธันวาคม.
- ปาริชาติ ชูปฏิบัติ. (2530). *ประวัติปรากฏการณ์เทวสถาน 2,000 ปี*. มหาสารคาม: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ วิทยาเขตมหาสารคาม.
- เมวลัย นิมิตร. (2565). ชาวบ้านศรีมหาสารคาม ตำบลตลาด อำเภอมือจันทึก จังหวัดมหาสารคาม. *ข้อมูลภาคสนาม*. 26 มกราคม.

- วิโรจน์ ชีวาสุขถาวร. (2548). การศึกษาแนวความคิดในการออกแบบสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นประเภทลิมใน
จังหวัดมหาสารคาม. มหาสารคาม: คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ ผังเมืองและนฤมิตศิลป์ มหาวิทยาลัย
มหาสารคาม.
- สมชาติ มณีโชติ. (2531). *ปรางค์กู่บ้านเขว* “อโรคยศาล”. มหาสารคาม: ศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดมหาสารคาม
วิทยาลัยครูมหาสารคาม.
- สุภาวดี ฉัตรจรัสกุล. (2565). ผู้อำนวยการกองการศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม องค์การบริหารส่วนตำบลเข
ว. *สัมภาษณ์*. 12 มกราคม.
- เสียงสารคาม. (13 ธันวาคม 2546). เที้ยกู่บ้านเขวโบราณสถานกว่า 800 ปี. *เสียงสารคาม*, น. 13.
- หนูไกร คำวิจารณ์. (2564). ชาวบ้านดอนตู ตำบลเขว อำเภอมือ จังหวัดมหาสารคาม. *สัมภาษณ์*. 29
ธันวาคม.
- ห้างหุ้นส่วนจำกัดปุณณรักษ์. (2541). รายงานการบูรณะโบราณสถานปรางค์กู่บ้านดอนตู (กู่บ้านเขว) ตำบล
เขว อำเภอมือ จังหวัดมหาสารคาม. ขอนแก่น: สำนักงานโบราณคดีและพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติที่
7 ขอนแก่น.
- องค์การบริหารส่วนตำบลเขว. (2558). *รายงานสรุปผลโครงการน้อมนำหลักการทรงนำปรางค์กู่ ประจำปี 2558*.
มหาสารคาม: องค์การบริหารส่วนตำบลเขว อำเภอมือ จังหวัดมหาสารคาม.
- _____. (2559). *เรื่องการโอนภารกิจโบราณสถาน*. มหาสารคาม: องค์การบริหารส่วนตำบลเขว อำเภ
มือ จังหวัดมหาสารคาม.
- _____. (2561). *แผนพัฒนาท้องถิ่น (พ.ศ. 2561-2565)*. มหาสารคาม: องค์การบริหารส่วนตำบลเขว
อำเภอมือ จังหวัดมหาสารคาม.
- _____. (2562). *รายงานสรุปผลโครงการสืบสานประเพณีนมัสการและสงฆ์ปรางค์กู่ “เพ็งเดือนห้า ถวาย
ประทีปบูชา สรงศรีธา กู่บ้านเขว” ประจำปี 2562*. มหาสารคาม: องค์การบริหารส่วนตำบลเขว
อำเภอมือ จังหวัดมหาสารคาม.